

VOJTĚCH KESSLER: PAMĚŤ V KAMENI

VOJTĚCH KROUŽIL

Jako výstup grantového projektu Grantové agentury České republiky *Místa paměti v procesu formování české společnosti v 19. a na počátku 20. století* se na knižním trhu nedávno objevil nový titul z pera historika Vojtěcha Kesslera, který vychází z jeho dizertační práce a zároveň je další prací Historického ústavu AV ČR. Kniha *Paměť v kameni. Druhý život válečných pomníků* pojednává o osudech pomníků spojených s bitvami, jež se v jejich blízkosti odehrály. Vedle klasického pojetí připomínajícího dějiny autorem vybraných konfliktů z 18. a 19. století, jejichž regionální rámec utvářejí české luhy a háje, a okolností vedoucích ke vzniku pomníků věnuje zvláštní pozornost jejich následujícímu životu. Hodnocená kniha ve své podstatě usiluje o to podat obraz konstruování historického povědomí či historické paměti válečných událostí, resp. podobu jejich historické skutečnosti v proměnách dějin, přičemž leitmotivem celé práce je „*druhý život válečných pomníků – památných míst na bojištích, uměleckých produktů sepulkrální a militární plastiky i hromadných hrobů*“ (s. 10). Vojtěch Kessler si ve svém úvodu vytyčuje ambiciózní úkol „*pomocí interpretace geneze vzniku, sledováním proměn účelu a vnímáním estetických kvalit vybraných pomníků popsat příběh jejich druhého života*“ (s. 13). V následném textu se při tom kromě problematiky výzkumu sepulkrálních památek dotýká nejen vojenských, ale i kulturních a sociálních dějin. Jakkoli je autorův počín v našem prostředí spíše novátorský, dlužno říci již úvodem, že se svého nelehkého úkolu nezhostil vůbec špatně.

Kesslerova kniha pojednává o čtyřech vybraných pomnicích či skupinách pomníků. Každý sledovaný „okruh“ těchto pomníků má svou vlastní historii a váže se k jiné lokalitě. Jedná se na prvním místě o pomníky bitvy u Kolína (1757), tedy ozbrojeného střetu proběhnuvšího v rámci sedmileté války. Následují pomníky připomínající bitvu u Slavkova (1805), dále bitvu u Chlumce (1813) a jako poslední pomníky a památná místa rakousko-pruské války z roku 1866 a její bitvy u Hradce Králové (Chlum). Vedle toho, že se všechny uvedené bitvy odehrály na našem území a že i přes účast českých vojáků (v rámci habsburské armády) nejsou součástí českého národního příběhu, je pomníkům těchto válečných událostí společné i to, že byly postaveny v krátkém rozmezí několika málo dekad ke konci existence Rakouska-Uherska, na přelomu 19. a 20. století.

Čtyřem popisným kapitolám (Kolín, Slavkov, Chlumecko, Chlum) předchází ve dle úvodu i kapitola nastiňující metodologická východiska a terminologická ukotvení spolu s jejich jednotlivými aspekty. Představena je koncepce míst paměti či problematika zmiňovaného „druhého života“, akcentována je též kolektivní paměť a načrtnuta pochopitelně i pomníková kultura. Na jejich pozadí je uveden také základní přehled zahraniční i domácí historiografie. Koncept míst paměti vytvořený v 70. letech 20. století francouzským historikem Pierrem Norou v sobě skrývá obavu ze ztráty přirozené kolektivní paměti (francouzského) národa. Jak Kessler správně podotýká, české prostředí s koexistencí několika národních pamětí v jednom prostoru, je jiné. Češi a Němci vedle sebe zažívali dualismus v oblasti udržování tradic i posilování vědomí vzájemné rozdílnosti, což historikovi umožňuje objevovat místa oboustranného setkávání i rozcházení těchto etnik.

Po přiblížení vybraných okruhů pomníků, vážících se k významným válečným událostem, se autor zamýšlí nad jejich osobitými i společnými rysy a dochází ke kýženým závěrům. Pomníky primárně vydávají svědectví o minulosti a zároveň jsou sekundárně i místem, kde se konají komemorační aktivity. Determinují historické povědomí o události, k níž se místně vážou, i vlastní druhý život válečné památky. Podle autora k „úspěchu“ pomníku nestačí samotný odkaz na historii bitvy („primární charakteristika“), ale podstatné jsou spíše „*okolnosti vzniku pomníku, zdroje financování, instituce a osoby s ním spojené, a v neposlední řadě i [jeho] druhý život*“ („sekundární charakteristiky“) (s. 271). Autor zmiňuje také stigmatizaci, již si některé památky nesly kvůli svému pozdějšímu ideovému zabarvení. Tak tomu bylo v případě severočeského souboru chlumeckých pomníků v době stého výročí v roce 1913, jež vlivem nacionalizace místního (německého) obyvatelstva a demonstrace militarizace nedlouho před první světovou válkou neměly s pietou místa krveprolití v zásadě nic společného. Ke změně došlo již brzy se vznikem Československa. Vůbec je zajímavé sledovat i to, že některé z uvedených válečných památníků jsou místy více pamětí. Tak tomu bylo v případě obou sledovaných památek na bitvy napoleonských válek, Slavkova a právě zmíněného Chlumce, kde se setkávají celkem tři, resp. dokonce čtyři paměti (francouzská, rakouská, ruská a pruská).

Ačkoli samotná výše představená válečná zápoleň zahrnují přibližně jedno století trvající dějinný úsek, Kessler mapuje dějiny vybudovaných pomníků za jednotlivých režimů až do současnosti. Všimá si při tom pozoruhodné skutečnosti, a sice že uvedená bojiště s pomníky jsou navzdory rozličnému osudu živá i dnes. Děje se tak po dlouhém období, které propagaci těchto míst paměti a zájmu veřejnosti spíše nepřálo, ať už po zániku rakousko-uherské monarchie v roce 1918 či během pozdější komunistické totality po roce 1948, která znamenala podle autora vůbec nejsmutnější období druhého života pomníků. Současnou pozornost Kessler přikládá především turismu a popularitě rekonstrukcí bitev, tzv.

reenactmentu, pro dnešní polistopadovou dobu tolik příznačného kulturně-sociálního fenoménu. Ten je spojen na jednu stranu se silnou komercionalizací, na stranu druhou ale jeho vyprázdněnost nemusí být absolutní, neboť takto „vznikají nové příběhy a tradice. [...] Ač svérázný, přesto tento způsob recepce a „užívání“ památky modifikuje její druhý život stejným způsobem jako politické aktualizace a změny“ (s. 274).

Chvályhodná je autorova hluboká znalost velkého množství sekundární odborné literatury i pramenů, archivních, nevydaných i vydaných a dobového tisku. Důkladnou práci v tomto směru i seznámení s regionální literaturou čtenář nepochybně ocení a je velkým přínosem celé publikace. Kromě rozsáhlého přehledu pramenů a literatury kniha obsahuje rovněž užitečný místní i jmenný rejstřík, podobně bohatý je i poznámkový aparát a seznam vyobrazení v textu, pro něž Kessler využil pozoruhodných archivních materiálů, reprodukcí uměleckých děl, dobové grafiky i kombinace staré a současné fotografie. Navíc jako čtivá kniha poslouží nejen náruživému badateli, ale stejně tak i laikovi, který se bude chtít dozvědět něco dalšího o vybraných válečných památkách. Každopádně je jedním z prakticky novátorských počínů domácí historiografie a po zásluze se jistě stane ceněnou prací nastupující mladé generace pojednávající o místech paměti.

Kessler, Vojtěch: Paměť v kameni. Druhý život válečných pomníků, Historický ústav AV ČR. Praha 2017, 336 s.